מסורת הש"ס

א) לעיל לב:, ב) [ר"ה טז:], ג) חגיגה כז. מנחות צז. פ"ש, ד) [שבת סא. ע"ש], ה) נדרים מט: ע"ש, ו) סוטה יג: ע"ש, ז) תרגום הספר א' כתיב, ח) והחייני, ט) וידבר, י) [בפ' יחזקאל פסוק ל"ח כתיב בתבונה בלא ו"ו ולכך דע בפ' כי תשא ל"א פסוק ג' כתיב ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכן יתכן להיות כתוב הכא ואמלא אותו וגו' והוא קרא מוקדם], כ) [פי' כל חלום יש בו שום ממשות אבל מה שהוא רואה בשהוא לא אין בו ממשות פרוך בפרק מוזה], ל) נדרים ח..

א) כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר 1תוחלת ממושכה מחלה לב ב) וא"ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים הא לא קשיא א) הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה והיכי עביד דמפיש ברחמי והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב 2המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' ג) פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא ד) והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור שקנח בו חבירו וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי לא קשיא הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה בר' אלעאי ה) פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית אמר לה הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא דכי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו. ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא 3כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת לקרות ואינו קורא דכתיב 3כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב 4ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות ו) דא"ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב 5פלגי מים לב מלך ביד ה' שנה טובה דכתיב 6תמיד עיני ה' אלהיך בה ז) מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב 7ותחלימני ח) (ותחייני): אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב 8כי קרא ה' לרעב וגו' שובע דכתיב 9וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב ט) 10(ויאמר) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו' אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא' 11ראו קרא ה' בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכנים לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא 12וימלא אותו רוח אלהים בחכמה י) ובתבונה ובדעת וכתיב התם 13ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב 14בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא' 15יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב 16ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: אמר רב חסדא כ) כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא"ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מנגדא שנאמר 17והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע 18הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי ל) כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב 19והנה השמש והירח וגו'

והדיא

רש"י

מעיין בה. אומר בלבו שתיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה: כאב לב. שאין בקשתו נעשית: תוחלת. לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): מזכירין עונותיו. שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו נראה מה הם: קיר נטוי. מקום סכנה: מוסר דין. בוטח הוא בזכיותיו שחברו יהיה נענש על ידו: ה"ג הא דמעיין (א) הא דלא מעיין: לולבי גפנים. וידיל"ש בלע"ז: מוריגי בהמה. כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ שאינו חלק כמו החיך והלשון והכרס הפנימי ובית הכוסות: הפולה. שאינו יושב אלא על ברכיו שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי: הכי גרסינן הא דמאריך וסלי הא דמאריך ולא סלי: למגדלי חזירים ומלוי ברבית. שבכן מרובה בלא טורח ושמחים בחלקם לכך פניהם צהובים: סימנופא. לשון שבועה כלומר באמונה שאיהן אסורות לי: ואברכה מברכיך. והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: יוסף מת קודם לאחיו. דכתיב וימת יוסף וכל אחיו (שמות א): צריכים רחמים. צריכים לבקש רחמים שיבאו לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו: ראה קראתי בשם. ראה משמע (ב) הים בלבך מן עייך בדבר: לך אמור לו לבצלאל עשה משכן ארון וכלים. שכן הם סדורים בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה אמר לו עשה ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן דס"ל לר"י שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו: אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. על ידי צירופן ובספר יצירה תני להו: כל חלום ולא טוות. כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב. טוות לשון תענית כמו ובת טוות האמור בדריוש (דניאל ו): דלא מפשר. שלא פתרוהו: כאגרתא דלא מקריא. לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפתרון: עדיף מחלמא טבא. שמביא את האדם לידי תשובה: עציבותיה מספייה. דיו (ג) עצבונו. מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום: אפילו לדידי. שאני מאור עינים: בדיחותיה מפכחא ליה. (ד) מבטליה: מנגדא. ממלקות. קשה לגוף האדם יותר ממלקות לפי שדואג ממנו: זה חלום רע. מילתו ישוב ויכנע:

והיא

תוספות

לך אמור לבצלאל עשה משכן ארון וכלים. ואם תאמר היכא אשכחן שצוה הקדוש ברוך הוא לעשות משכן תחלה הרי בפרשת תרומה כתיב ארון תחלה. ויש לומר דבפרשת כי תשא כתיב את אהל מועד ואת הארון לעדות:

שבע

עין משפט נר מצוה

יז א טוש"ע או"ח סימן ג סעיף ה:

יח ב טוש"ע או"ח סי' רא סעיף ג:

◆

תורה אור השלם

1. תוחלת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תאוה באה: משלי יג יב
2. המזבח עץ שלוש אמות גבה וארכו שתים אמות ומקצעותיו לו וארכו וקירתיו עץ וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יי: יחזקאל מא כב
3. לאהבה את יי אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת על האדמה אשר נשבע יי לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם: דברים ל כ
4. ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה: בראשית יב ג
5. פלגי מים לב מלך ביד יי על כל אשר יחפץ יטנו: משלי כא א
6. ארץ אשר יי אלהיך דרש אתה תמיד עיני יי אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה: דברים יא יב
7. אדני עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני: ישעיהו לח טז
8. ואלישע דבר אל האשה אשר החיה את בנה לאמר קומי ולכי את וביתך וגורי באשר תגורי כי קרא יי לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים: מלכים ב ח א
9. והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל הדגן והרביתי אתו ולא אתן עליכם רעב: יחזקאל לו כט
10. וידבר יי אל משה לאמר: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: שמות לא א-ב
11. ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: שמות לה ל
12. וימלא אתו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה: שמות לה לא
13. יי בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה: משלי ג יט
14. בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל: משלי ג כ
15. והוא מהשנא עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקים מלכין יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה: דניאל ב כא
16. ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך: שמות לא ו
17. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו: קהלת ג יד
18. הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם יי: ירמיהו כג כח
19. ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי: בראשית לז ט

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ה"ג הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה הס"ד: (ב) ד"ה ראה וכו' ראה משמע (היש בלבך) תא"מ ונ"ב ס"א הכן את לבבך: (ג) ד"ה עציבותיה מספייה (דיו) תא"מ ונ"ב ס"א די לו: (ד) ד"ה בדיחותיה וכו' ליה שיבותיה מבטלתו. נ"ב ס"א דלא מתקיים עליו כלל:

◆

לעזי רש"י

וידיל"ש. קנוקנות.

◆

מוסף רש"י

ומעיין בה. אומר שתעשה בקשתו על ידי תפלתו (לעיל לב:). סוף בא לידי כאב לב. סוף אינה נעשית ונמצאת תוחלת ממושכה הנס ויש לו כאב לב, כשאדם מצפה ואין מגיעו כלה (שם). תוחלת. לשון חילוי ותקוה (שם). קיר נטוי. המוכן ליפול על בני אדם (תהלים סב ד) ומזכיר עוונותיו שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס, ומתוך כך הוא נבדק (ר"ה טז:). ועיון תפלה. סומך על תפלתו שתהא נעשית ומתאמן לכוין לבו (שם). ומוסר דין על חבירו לשמים. כמו (בראשית טז) ישפוט ה' ביני וביניך, אומרים כלום ראוי שיענש חבירו על ידו (ר"ה שם). שלחנו של אדם מכפר עליו. בהכנסת אורחין (חגיגה כז.) דטחן פרוסה לאורחים (מנחות צז. ובשטמ"ק: לעניים). תחתוניות. פיג"ש (שבת פא.). ולולבי גפנים. אותן פיטלין הגדלין בגפן וקורין וידיל"ש (שם). שקנח בו חבירו. אפיל ואתרמית נמי קלי (שם). מטרוניתא. שרית נכרית (ב"מ פד.). שמא בצל אל היית וידעת. כי כתלי כך נוה לי הקב"ה, וכן עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים (שמות לח כב).

◆

רבינו חננאל

המאריך בתפילתו ומעיין בה בא לידי כאב לב. שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב. ומפרקינן התם במאריך ומעיין [והכא דאמ]רינן המאריך [דמפיש] ברחמי. המאריך על שלחנו. בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר, עכשיו שלחן מכפר שמאכיל עניים. פירוש המאריך בבית הכסא, לא דחלי נפשיה טובא, דמי דחלי נפשיה טובא בבית הכסא בא לידי תחתוניות, אלא דבדיק נפשיה [בכל] שעתא ושעתא. פירוש הימנ[ותא...] הנאמן זה [...] של[שה דברים] מקצרין [ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו] כוס לברך [ואינו מברך ומי] שנותנין לו ספר [תורה לקרות ואי]נו קורא והמנהיג עצמו [ברבנות], אפילו בצינעה אבל בפרהסיה [כר]בן גמליאל שהיה נוהג נשיאותו בר[בי]ם שפיר דמי. אמר רב שלשה צריכין רחמים, פרנס טוב שנה טוב חלום טוב כול'. אמר ר' יוחנן שלשה הקב"ה מכריז עליהן שובע [רעב ופ]רנס כול'. אין מעמידין פרנס על [הצבור] אלא אם נמלכין בציבור, שנאמר ויאמר יי אל משה ראה קראתי בשם בצלאל וגו'. אין הקב"ה נותן חכמה אלא לחכמים שנאמר יהיב חכמתא לחכימין, וכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. כל חלם ולא טוות. פירוש כל חלום שחולם אדם שלן בתענית [שלא יתק]יים. וכן כל חלום דלא איפשר ... ממלקות.